

УДК 391(=161.2):746.3]:930.85](477)"20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.945>

«ВИШИТЕ ВІДРОДЖЕННЯ» ЯК ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОГО ЗГУРТУВАННЯ УКРАЇНЦІВ У ХХІ СТ.

Людмила ПОНОМАР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1725-9230>
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України,
відділ «Український етнологічний центр»,
вул. М. Грушевського, 4, 01001, м. Київ, Україна,
e-mail: ponomarl@ukr.net

Володимир СКЛЯР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0020-5973>
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України,
відділ «Український етнологічний центр»,
вул. М. Грушевського, 4, 01001, м. Київ, Україна,
e-mail: sklyar_vm@ukr.net

Важливим складником усвідомлення українцями власної національної ідентичності та внутрішньої єдності є відродження української традиційної культури, у тому числі зацікавленість народним одягом. Це і визначає актуальність дослідження. Метою статті є встановлення значущості української вишиванки як важливого чинника формування української ідентичності на початку ХХІ ст. Об'єкт дослідження — традиційне українське вбрання, а предмет дослідження — вишиванка як яскравий феномен національного згуртування українців на початку ХХІ ст. Методологія дослідження — комплексне використання загальнонаукових (аналізу та синтезу) та спеціальних історичних (історико-порівняльного, історико-структурного, історико-типологічного) методів. Результати дослідження доводять, що після Революції Гідності і дотепер все більше зростає інтерес до народного вбрання як маркера національної ідентичності українців.

Ключові слова: Україна, українська вишита сорочка, українська національна ідентичність та національне згуртування, українська традиційна культура, українське традиційне вбрання, символ українства, початок ХХІ ст.

Liudmyla PONOMAR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1725-9230>
Candidate of Historical Sciences,
Senior Research Fellow of the Department of
«Ukrainian Ethnological Center»,
M. Ryl'skyi Institute of Art Studies, Folkloristics
and Ethnology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
4, M. Hrushevskyyi Street, 01001, Kyiv, Ukraine,
e-mail: ponomarl@ukr.net

Volodymyr SKLIAR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0020-5973>
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Chief Research Fellow of the Department
of «Ukrainian Ethnological Center»,
M. Ryl'skyi Institute of Art Studies, Folkloristics
and Ethnology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
4 M. Hrushevskyyi Street, 01001, Kyiv, Ukraine,
e-mail: sklyar_vm@ukr.net

«EMBROIDERED REVIVAL»

AS A PHENOMENON OF NATIONAL UNION
OF UKRAINIANS IN THE XXI CENTURY

In the context of Russia's aggression against Ukraine, aimed at destroying the Ukrainian state and Ukrainians as a separate nation (its russification), it is extremely important for Ukrainians to understand their own national identity and internal unity. An important component of this process is the revival of Ukrainian traditional culture, including interest in traditional Ukrainian clothing. Therefore, it is no coincidence that at the beginning of the XXI century, Ukrainian embroidery became a vivid symbol of Ukrainian identity. This determines the relevance of the study. The purpose of the article is to establish the significance of Ukrainian embroidery as an important factor in the formation of Ukrainian identity in the early XXI century. The object of the research is traditional Ukrainian clothing as a component of Ukrainian identity and the subject of research is Ukrainian embroidery as a vivid phenomenon of national union of Ukrainians in the early XXI century. The methodological basis of the scientific research is the integrated use of general scientific methods (analysis and synthesis), as well as special historical methods (historical-comparative, historical-structural and historical-typological). The source base of the research on the revival of Ukrainian folk clothes, folk style in fashion is formed by the study of Internet-resources. The results of the study proved that traditional Ukrainian clothing has become an expression of the process of growing interest in folk culture as a marker of national identity and during the Revolution of Dignity, the embroidered shirt became an expression of unity and resistance on a national scale. It has been established that in the context of open Russian aggression since 2022, Ukrainian embroidery has become even more popular and has become a unique phenomenon of national union of Ukrainians not only in Ukraine, but also in all countries where they have found themselves as displaced persons.

Keywords: Ukraine, Ukrainian embroidered shirt, Ukrainian national identity and national union, Ukrainian traditional culture, Ukrainian traditional dress, symbol of Ukrainianness, early XXI century.

Вступ. Ключовою ознакою кожного етносу є усвідомлення загалом та елітою внутрішньої єдності та відмінностей від інших етносів. Важливими ознаками внутрішньої єдності є його рідна мова та рідна культура. А головним гарантом вільного розвитку нації є її власна державність. Не випадково головним завданням російської агресії є знищення української держави та українців як окремого етносу, шляхом перетворення їх на росіян, тобто деукраїнізація (зросійщення українців).

Народний одяг традиційно був важливим маркером національної ідентифікації. Особливо важливим це стало в Україні у XXI ст., коли проявилася його феноменальна роль у згуртуванні українців в європейському цивілізаційному виборі на тлі російської агресії. Найбільш значущий вплив у вираженні національної ідентичності українців має один із основних складників українського традиційного комплексу вбрання — *вишита сорочка*.

Прихильники «русского міра» прагнуть знівелювати цю роль — здійснюють порівняння з російською косовороткою чи заявляють, що в них теж є вишиті сорочки. Їх бентежить питання: чому саме українська вишиванка стала всесвітньою візиткою українців? Для етнологів це питання так само актуальне: в Україні вишита сорочка має такий значущий національний вплив, а український етностиль має такий резонанс у світі. Поширення українського народного вбрання, зокрема вишитої сорочки, пов'язане з дуже важливою проблемою: як у глобалізаційному світі відбувається відбір певних культурних явищ, коли вони стають надбанням всієї світової спільноти. Головною у цьому процесі є об'єднуюча місія позитивних явищ, що сприяють розвитку цивілізації. Серед них вагоме місце посідає українська вишита сорочка. Відродження традиційного вбрання та поширення народного стилю в повсякденні безпосередньо пов'язане із періодом національного піднесення. Цим обґрунтовується *актуальність* дослідження.

Встановлення значущості української вишиванки як важливого чинника формування української ідентичності на початку XXI ст. є *метою* пропонованої статті. *Об'єкт* вивчення — традиційне українське вбрання як складник української ідентичності, а *предмет* розгляду — українська вишиванка як яскравий феномен національного згурту-

вання українців на початку XXI ст. *Методологічну основу* наукового пошуку становить комплексне використання загальнонаукових методів (*аналізу та синтезу*), а також спеціальних історичних методів (*історико-порівняльного, історико-структурного та історико-типологічного*).

Джерельну базу дослідження про відродження народного одягу, народного стилю в моді формує опрацювання інтернет-ресурсів, зокрема і матеріалів дослідження одягової культури у 2010—2013 рр. у межах наукової теми ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України «Українська культурна спадщина в інформаційному просторі». Аналіз цих матеріалів засвідчив широке представлення вбрання у народному стилі, що відображали запит та смаки замовників, започаткування Дня вишиванки тощо. У контексті роботи особливий інтерес становлять ґрунтовні праці О. Никорак [1], М. Олійник [2], І. Сиваш [3].

Результати дослідження засвідчили, що традиційний український одяг став вираженням процесу зростання інтересу до народної культури як маркера національної ідентичності, а під час Революції Гідності вишита сорочка стала виразником єдності та спротиву у національному масштабі. Встановлено, що в умовах відкритої російської агресії з 2022 року українська вишиванка набула ще більшої популярності і стала унікальним феноменом національного згуртування українців не лише в Україні, але й у всіх країнах, де вони опинилися як вимушені переселенці.

Важливе значення для розуміння ролі одягу у час національного піднесення має ґрунтовна праця О. Матюхіної «Національний стиль в одязі як вираз національної самосвідомості» [4]. Авторка показала, що народний одяг у різних країнах у період революцій виражав ототожнення з інтересами народу, ставав символом нації. Зокрема, у часи Великої Французької революції таким одягом у яacobинців-чоловіків були санкюлоти (довгі брюки) та куртка — карманьйола, червоний ковпак; у жінок — двобортна куртка без корсета, спідниця з синього сукна, триколірний пояс. У Польщі, у період, пов'язаний із Чотирилітнім Сеймом, молодь одяглась у жупани, кунтуші, а саме конфедератка стала патріотичним символом. Включення народного одягу в міський костюм мало патріотичне значення і в інших країнах: в Угорщині, Шотландії, Чехії, Литві. Це було так само було

продемонстровано у різні періоди національного підйому в Україні.

Основна частина. Дмитро Журавльов зазначав, що «у період Української народної республіки (УНР), з 1917 по 1921 роки вишиванка, та загалом український народний костюм, перенесли модний бум. Тоді зробити фото у вишиванці вважалося модним і прогресивним» [5]. Тому соціальний критерій є пріоритетним у вивченні традицій народного вбрання. Розуміючи особливу ідентифікаційну роль вишитої сорочки, відомі діячі культури ХІХ — початку ХХ ст. Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка та інші свідомо одягали її як вираження зв'язку з народом [2]. Цей зв'язок вишиванки із захистом демократичних ідеалів простежується в усі наступні історичні періоди. Варто зауважити, що у ХХ ст. запровадження в моду елементів національного одягу також зберігало виразний ідеологічний зміст, було проявом акцентації національної приналежності, вірності національним цінностям, традиціям, ідеалам. Проте, коли цей зміст простежувався, то носій зазнавав переслідувань владою. Вишиванки для руху шістдесятників — позиція спротиву радянській системі. Однак у цей період сорочка як вияв самосвідомості не мала загальнонародного охоплення, що відбулось вже на початку ХХІ ст. Є. Гуцало зазначав, що на виступі у Ніжинському педінституті перед викладачами та студентами у 1960-х роках розповіді про наступ влади на українську інтелігенцію, арешти, русифікацію викликали недовіру і незрозуміння [6], тобто, всі ці події, як і пізніші переслідування за мову, пісню, ще не знаходили підтримки у широкого загалу.

У цей період прояв ідентифікаційної функції народного вбрання відбувався також за «індивідуальним» свідомим вибором носія, на рівні особистого протесту. Так, після повернення з фронту уродженець с. Весела Слобода Г. Паламар переїхав до Києва. Він був свідком тотального зросійщення: «Біля Бесарабки я побачив сотні людей з чемоданами. Запитав — звідки приїхали». Виявилось, із росії, їх розселять на Печерську. Якщо перед війною на Борщагівці, Осокорках, Троєщині домінувала українська мова, то після війни всі технікуми, вузи переходили тільки на російську мову викладання. «У першу ж зарплату я купив вишиванку. Бо я українець», — так Г. Паламар підкреслив свою національну пози-

Іл. 1. Відроджений хор «Гомін». Святкування Івана Купала у 2014 р., м. Київ, Гідропарк. Фото: Етнографічний хор «Гомін» Леопольда Яценка. Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/ChoirHomin/photos/a.1713451348891705/1966284043608433/?type=3&source=44&_rd

цію¹. Ці матеріали фіксують такі «особистісні» протести. Так само і в 70-ті та 80-ті рр. ХХ ст. саме такий «зміст» вишитої сорочки зазнає переслідування: її ношення пов'язували з особами, чию діяльність або творчість влада визначала як «націоналізм» (зокрема, учасників хору «Гомін» та керівника Леопольда Яценка) (іл. 1).

Аж до кінця 80-х рр. ХХ ст. міліція продовжувала арештовувати студентів у вишиванках за покладення квітів біля пам'ятника Т.Г. Шевченку. Процеси російщення України другої половини ХХ ст. та їхні наслідки більш повно висвітлено у монографії В. Склера [7].

Попри таку політичну ситуацію у 70—80-х рр. ХХ ст. на сторінках журналів мод, в'язання пропонується одяг, створений за мотивами народного вбрання. Свої роботи представляють відомі майстри, які глибоко обізнані з національним вбранням, із регіональними різновидами одягу. Дуже точно зауважила етнограф Л.Г. Орел: «Твори С.П. Грицай (майстрині, що створювала в'язане вбрання на основі традицій народного одягу. — Л. П.) — яскраве свідчення того, яким невичерпним джерелом для художника є народний одяг, на основі якого можуть бути створені чудові зразки одягу сучасного» [8, с. 41]. Однак таке вбрання не мало широкого виробництва та популяризації. Саме з революційним піднесенням в Україні пов'язана значущість народного вбрання як культурного феномену у національному згуртуванні

¹ Зап. Людмила Пономар 26.06.2017 р. у с. Весела Слобода Макарівського р-ну Київської обл.

Іл. 2. Чоловіче та жіноче вбрання Волині. ГПП «РУТА Студія-Дизайн». URL: <https://ruta-studio.com.ua/volyn.html>

ні, як складника визначальних національних цінностей для українців.

Зі здобуттям Незалежності в Україні змінюється ідентифікаційна семантика народного вбрання українців: одяг вільного народу, а не частини СРСР. Однак саме з Помаранчевої революції розпочався всенародний інтерес до вишиванки — її ношення, вивчення, мода на етностиль, поява салонів-магазинів та магазинів-ательє з пошиття вбрання, як традиційного, так і у національному стилі, видання етнічних журналів, інтернет-ресурси, Дні вишиванки, Паради вишиванок, етнофестиваль «Країна мрій» тощо.

Під час Помаранчевої революції кияни та жителі інших міст на знак солідарності з тими, хто виступив за зміну влади, та готовністю стояти за нову Україну, виходили у вишиванках із помаранчевою стрічкою. Особливістю цього періоду є колективна участь широких кіл населення у пропагуванні народного одягу та моди, що спирається на народні традиції. Зокрема, про це засвідчили різні фестивалі та інші форми урочистостей, що з'явилися у різних містах України. Тут можна було побачити різноманітні регіональні види національного вбрання. Локальні традиції виявляються у костюмах фольклорних колективів, як автентичних, так і реконструйованих за місцевими традиціями, або ж у стилізованому традиційному вбранні.

Багатий матеріал інтернет-ресурсів відобразив події Помаранчевої революції та Революції Гідності і засвідчив зв'язок народного вбрання з процесом національного піднесення. З Помаранчевою революцією пов'язана діяльність сайту «Рідна мода», що реалізував низку цікавих проєктів щодо популяризації українського народного одягу, зокрема, і вишиванки. Велику популярність у цей час мали інтернет-крамниці «Рідна мода», «Український рок-одяг», «Українські патріотичні футболки», об'єднані проєктом «Українські Інтернет-крамниці». На сайті «Рідна мода» було розміщено банери дружніх сайтів, що поширювали одяг в українському стилі. На сайті публікували також статті відомих науковців, зокрема, О. Матюхіної, народних майстрів, де йшлося про народне вбрання як важливий складник духовної культури українців, його роль у національному згуртуванні в період національного піднесення. У своїй концепції автори сайту «Рідна мода» зазначають, що «саме одяг є важливим фактором, однією із складових відродження гармонії українського етносу. Такий одяг має поєднувати сучасні модні тенденції, передові матеріали та технології з українськими традиціями, що відповідають нашій антропології, клімату, естетичним уподобанням тощо» [9].

Ця концепція сайту «Рідна мода» яскраво передає атмосферу національного піднесення, політичної активності населення того часу, що безперечно вплинуло на зростання свідомості, особливо молоді на час Революції Гідності. Авторський одяг у традиційному стилі яскраво репрезентувало ГПП «РУТА Студія-Дизайн», роботи якого характеризуються відтворенням традиційного вбрання та творчим внесенням сучасного образу (іл. 2); майстерня автентичного костюма «Шляхетний одяг» (м. Київ, **Альтернатив-Дизайн**), що звернулась до козацької, барокової доби і створювала модне ексклюзивне вбрання.

Ці процеси засвідчили широке використання одягу у приватному життєвому серед міського населення і не лише у західних та центральних областях, але й у східних та південних. Все це засвідчило визнання народного костюму як естетичного еталону, складника визначальних національних цінностей, його незаперечну роль у вихованні національної гідності, патріотизму.

Про велику популярність сорочок-вишиванок засвідчують Свята першого та останнього дзвони-

ка у школах, на які учні вдягають вишиті сорочки. Вишиванки вишивають мами, бабусі, шують на замовлення чи купують на ярмарках. Активізувався рух за відродження народного одягу як складника національної культури, що водночас відповідав запитам та потребі населення у такому вбранні. Велика заслуга у цій сфері — діяльність Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» (виставкова, майстер-класи), різних об'єднань, які очолили народні майстри та аматори, фольклорних гуртів.

Вбрання у національному стилі стає престижним серед представників української влади, наукової та творчої еліти, освітян, студентства та учнів. Використання традицій народного вбрання показало, що народний одяг для сучасників — це з'єднання традиції та інновації. Водночас набула широкого використання народна орнаментика у професійному мистецтві, художньо-промислового виробництві, моделюванні одягу [1].

Традиційний український одяг став яскравим вираженням процесу зростання інтересу до народної культури як маркера національної та локальної ідентичності. Однак, саме у період Революції Гідності вишита сорочка стала виразником єдності та спротиву у національному масштабі. Цей процес щільно пов'язаний із патріотичними настроями молодого покоління, для якого відродження національної культури стало символом національної свободи народу, творенням нових моральних ідеалів.

Сорочка є одним із найважливіших етноідентичних маркерів у народному вбранні. Вона об'єднує всі регіони, всі групи населення, має глибоку традицію в культурі, зокрема, універсальність як основний складник українських регіональних комплексів за кольором, обов'язкове оздоблення (сорочка без оздоблення — «сліпа», «посна»), семантику вінчальної, шлюбної сорочки: «призначеної для зцілення», «наділеної магічною силою». Разом із декоративними особливостями — колір, техніка виконання — сорочка формувала колективні норми та естетику.

Вбрання стає частиною культури носіїв і є джерелом знань про них. У різні періоди історії на цих українських землях народний костюм так само ставав національним символом. В останні роки часто можна почути пропаганду окупантів, що Донбас ніколи не був українським. Рашисти висловлюють думку,

Іл. 3. Парад вишиванок у м. Слов'янську. Фото: Ігор Гулько. URL: <https://ugorod.dn.ua/article-marker-identichnosti-istorija-vyshivanki-vostoka-ukrainy>

що Донецька та Луганська області — частина так званого «русского міра». Але це відверта брехня. З початком російської агресії на сході України зростає значущість вишиванки як одного із особливо значущих маркерів українства. Врятована колекція традиційного одягу (сорочки та керсетки) із Старобільщини бійцем добровольчого загону «Айдар» Миколою Павлюченком руйнує міфи про «ісконний російський мір» на Луганщині [10].

Під час Революції Гідності вишиванка стала яскравим виразником єдності та спротиву народу України в національному масштабі. У час війни ще більш актуалізувалася ідентифікаційна позиція українців. Вишита сорочка стала вираженням громадянської позиції населення прифронтових міст Донеччини та Луганщини у період з 2014 року до сьогоднішнього дня. У Донецькій області День вишиванки особливого значення почав набирати ще у 2014—2015 рр., коли у багатьох жителів відбулася переоцінка цінностей через початок російської агресії на Донбасі. Виявляючи свою громадянську позицію, мешканці Донецька, Слов'янська (іл. 3), Краматорська та інших міст одягали вишиванки [11].

Одягти вишиванку у 2014 році — це був вияв великої мужності на Донеччині і ризиком для життя. І це був спротив окупантам попри велику небезпеку. Такою незламною є вчителька біології школи НВК № 11 з Бахмута Вікторія Бак: «Вишиванка була саме ознакою національної гідності для мене. Вона була ознакою сміливості. Бо одягти вишиванку у 2014 році — це означало відкрити сказати «Я відстоюю свою землю. Це моя земля! Я на цій землі народилася, і вона є моїм корінням українським» [11].

Іл. 4. Пам'ятник засновникам Києва на Майдані Незалежності. Либідь (скульптура) одягнуто у вишиванку. 2016 р. Джерело: <https://www.radiosvoboda.org/a/28043726.html>

Іл. 5. Дитячий національний одяг із колекції Вікторії Щербань «Аденчик-Баденчик», м. Радомишль. Світлина: Житомир-online. 03.10.2016. URL: https://zhitomir-online.com/top_news/54564-u-radomyshli-pokazaly-pershu-kolekciyu-etnichnogo-dytyachogo-odyagu-vid-maysterni-adechyk-badenchik.html

Тому серед робіт майстринь вишивки є справжні бойові вишиванки. Так, переселенка Тетяна Нефтель розробила вишиванку для 503-го окремого батальйону морської піхоти «Барсук», якій дислокувався в Маріуполі. «Таку вишиванку для своїх друзів-морпіхів вирішив створити мій друг Валерій Горбенко. Він волонтер-стоматолог, з 2015 року регулярно їздить на війну та лікує наших хлопців у пересувному стомат-кабінеті. Є ціла компанія таких неймовірних стоматологів, вони зветься «Тризуб» [12].

На щорічному святкуванні Дня вишиванки проводяться важливі заходи, пов'язані з суспільно значущими проблемами. У 2015 році День вишиванки став знаком єдності. Була започаткована акція «Подаруй вишиванку захиснику», щоб підтримати та підняти бойовий дух українських воїнів в зоні АТО. У 2016 році у столиці вдягли у вишиванку пам'ятник Либіді на Майдані Незалежності (іл. 4). Було презентовано фотовиставку Дарини Зарайської «Берегині», присвячену жінкам-волонтеркам. На сьогодні більше 50 країн світу долучаються до свята.

Українські майстри, дизайнери мають свій великий доробок у відтворенні автентичного вбрання та представленні його світу. Резонансними стали проекти, що залучили відомих представників українського шоу-бізнесу та показали їх вбранними у національний стрій. Це, зокрема, фотороботи у проектах «Щирі. Спадщина», «Щирі. Свята» [13]. Велике значення мав проект «Спадок» [14]. Народні строї у циклі роликів репрезентують багату спадщину українців, і зокрема, дитячого вбрання. Дитячий національний одяг (іл. 5) відтворено в колекції Вікторії Щербань «Аденчик-Баденчик» [15].

Сучасний етностиль у колекціях одягу переконливо фіксує «особливості самоідентифікації дизайну з візуальними формами української етнографічної специфіки, і як закономірний результат — традиційна культура осмислюється як ефективне джерело фешн-інновацій ХХ ст.» [3, с. 233]. Російські рашисти у час війни прагнуть довести, що української спадщини, української культури немає, і що лише вони є єдиними спадкоємцями Київської Русі. Ці міфи відкидає українська наука, їх спростовує і національне вбрання українців. Народний одяг так само пов'язаний із минулим українського народу. У ньому зберігались кращі традиції з часів Київської Русі, позначені вмінням поєднати їх з культурами сусідніх народів, із Запорізькою Січчю, яка стала символом національної гідності та свободи для всієї України.

Українська сорочка як унікальне автентичне народне явище культури стає світовим надбанням. До переліку Світової спадщини ЮНЕСКО включені полтавська вишивка «білим по білому» («Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області»), Борщівська народна вишивка та вінницька-

клембівська «з квіткою» («Технологія створення клембівської сорочки «з квіткою») [16].

Вишивка «білим по білому», що має до 100 технік (гладь, мережка, рахункові техніки), представлена майстрами решетилівської фабрики (іл. 6). Ця вишивка була знана не тільки в Україні, бо за підтримки земств такі сорочки на Полтавщині виготовляли на експорт ще на початку XX ст. У цій техніці працює багато майстрів, одна з них, відома майстриня художньої вишивки Віра Забора розробляє малюнки на основі стародавніх робіт, що дійшли до нашого часу. Полтавська сорочка з вишивкою «білим» стала міжкультурним містком — її замовляють жінки різних національностей. Майстриня Наталія Рома розповіла, що вишивала сорочку для турчанки: «Думала, як буде жінка зі Сходу носити таку прозору сукню. Але вона їй дуже личить. До слова, на мої майстер-класи з вишивки «білим по білому» приходять дівчата з мусульманської общини й цікавляться цією технікою» [17]. Ці полтавські сорочки замовляють за кордоном, зокрема зі США. Клембівська сорочка «з квіткою», що продовжує побутувати в селі Клембівка Ямпільського району Вінницької області (хоча таку сорочку носили й в інших селах Ямпільського та Томашпільського району), зберігає, як і борщівська сорочка, давню орнаментальну традицію Поділля.

Для українців, які змушені лишити свій край через російську агресію, починаючи з 2014 року і дотепер, вишиванка є великою особистою цінністю як втілення рідної землі. За їх розповідями, виїжджаючи, свої вишиті сорочки клали у тривожні валізи. Петро Слободяник, донецький айтішник, який через війну у 2014 році переїхав у Київ, а у війну 2022-го — у Вінницьку область, розповідав: «Першим, що поклав в тривожну валізу, була саме ця вишиванка!» [18]. Вишиванка стає одним із найважливіших символів українства. Майстри вишивки, дизайнери прагнуть своїми роботами зробити внесок у боротьбі проти російських агресорів.

Є майстри, для яких вишивка — це літопис історії України. Народна майстриня, громадська діячка, голова Донецького відділення «Союзу українців», письменниця Людмила Огнева створює колекцію сорочок відомих митців — поетів, художників, а також сучасних героїв — героїв АТО. Серед авторських робіт — вишиті сорочки, присвячені істо-

Іл. 6. У червні 2017 року вишивку «білим по білому» занесли до списку нематеріальної культурної спадщини України. Фото: Аліна Коломієць. Український інтерес. 18.05. 2017. URL: <https://uain.press/interview/nina-ipatij-bilim-po-bilomu-poltavski-vshivanki-366099>

ричним постатям — князю Володимирі, Святославу, Олексі Довбушу, Устиму Кармелюку, Данилу Галицькому, Богдану Хмельницькому, Івану Мазепі, Василю Стусу, В'ячеславу Чорноволу, Героям Крут, Небесної Сотні, ветеранам ОУН-УПА, Степану Бандері, Роману Шухевичу, Євгену Коновальцю та ін. Майстриня також шукає зразки і створює традиційні сорочки Донеччини. Її збірку вишитих сорочок вдалося вивезти з окупованого Донецька [19]. Такі сорочки майстрів — це вияв незламності, нескореності, віри у Перемогу і відродження України. Тому такими вагомими були слова, які звучали на День вишиванки 2022 року: «Вишиванка — духовна броня світу» [20].

Народне вбрання у діалозі українців із представниками інших країн не втрачає своєї значущої ролі. Великим визнанням України, підтримкою її прагнення до демократії стало святкування Дня вишиванки, що вже вийшло на міжнародний рівень. У Канаді це свято вважають «найбільшою українською подією, що об'єднала українців Канади від узбережжя до узбережжя». День вишиванки став щорічним святом також у країнах, де немає такої численної діаспори. Так, у Токіо неприбуткова громадська організація українців у Японії «Краяни» щорічно проводить День вишиванки 16 травня. Починаючи з 2014 р., проходить Мегамарш вишиванок у Відні. Показова активна роль молоді у Товаристві української молоді в Австрії у Відні разом з Українською церквою Святої Варвари. Це широка діяльність з вивчення звичаїв, фольклору, народної творчості українців та

проведення різноманітних свят для української громади та австрійців. Відомими стали щорічні ярмарки: Великодній, Різдвяний, зимове свято Миколая. На цих святах вишиванки, вбрання — як національні символи. Мегамарші у вишиванках демонструють солідарність із земляками в Україні. Кошти, зібрані під час Мегамаршу, передавались на допомогу пораненим українським воїнам [21].

Історичний досвід беззаперечно доводить, що народний костюм відіграє дуже значну роль у вихованні патріотичних почуттів громадян країни. Сучасні дизайнери уважно вивчають народний костюм як витвір народного мистецтва, як довершену форму художнього надбання духовної культури народу. Водночас, відштовхуючись від певного питомого складника народного ансамблю вбрання: форми, матеріалу, орнаментального чи колористичного вирішення, надають своїм роботам нового звучання. Для цього використовують сучасні технології. Зокрема, один із найважливіших компонентів створення одягового ансамблю — це матеріал. На сьогодні є великий вибір тканин із новітньої сировини, волокон, що дозволяють своєю фактурою, властивостями, використанням різноманітних способів переплетення, кольорової гами створювати нові зразки, і водночас досягати мети — надавати виробу традиційної ідентичності народного вбрання [1].

Дизайнери також реалізують свій мистецький професійний талант своїми авторськими розробками у використанні традиційних технік вишивки, ткацтва, орнаментального вирішення. Національні мотиви стали домінуючими в колекціях одягу українських модельєрів. Бренд «Птаха» звертається до культурної спадщини українців, створює сучасні варіанти вишиванок: «Ми віримо, що тільки зробивши вишиванку по-справжньому сучасною, трендовою можна допомогти і вплинути на те, щоб передати її майбутнім поколінням, щоб її носили щодня, щоб вона була не просто виробом, який є в гардеробі, тому що так потрібно, а щоб її хотілося одягати. Адже кожному з нас потрібно мати в собі сміливість гордитися тим, що ти українець і демонструвати це» [22].

У День вишиванки 2022 року на телебаченні прозвучав вислів «Вишите відродження» — руїни зруйнованих будинків, міст поставали знову разом із вишитим на них орнаментом. «Відбудуємо...». Це теж великий смисл, закладений у символіці вишиванки.

Висновки. Таким чином, як свідчить історія України, вишиванка як виразник української ідентичності посідала чільне місце у переломні часи, будучи символом боротьби за незалежність. Про це свідчить і популяризація вишиванки в часи Української революції 1917—1921 рр. та в добу «українізації», яка закінчилася в 30-ті рр. ХХ ст. тотальним розгромом українців. Помітна роль вишиванки була також і в середовищі шістдесятників як символу української ідентичності. Наприкінці 80-х — на початку 90-х рр. ХХ ст., в умовах боротьби за відновлення Незалежності України, спостерігається повернення до українських традицій, у тому числі і до традиційного народного вбрання. Помаранчева революція, а особливо Революція Гідності сприяли подоланню колоніального минулого, відновленню української ідентичності, а вишиванка на початку ХХІ століття дійсно стала символом українства. В умовах відкритої російської агресії з 2022 року українська вишиванка набула ще більшої популярності і стала символом для українців не лише в Україні, у тому числі і в зоні бойових дій, але й у всіх країнах, де вони опинилися як вимушені переселенці. Подальші дослідження символіки української ідентичності є досить перспективним напрямком не лише для етнологів, але й для істориків, політологів та соціологів.

1. Никорак О. *Українська народна тканина ХІХ—ХХ ст. Типологія, локалізація, художні особливості*. Частина І. *Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України)*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 579 с.
2. Олійник М.В. *Український одяг у системі міської культури Києва (друга половина ХІХ — початок ХХІ століття)*. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2017. 312 с.
3. Сиваш І. *Національний одяг як чинник етнокультури в контексті українського етнодизайну. Мистецтвознавчі записки*. 2017. Вип. 31. С. 228—236.
4. Матюхіна О.А. *Національний стиль в одязі як вираз національної самосвідомості. Рідна мода. Традиційний і сучасний український одяг для молоді та панства*. 18.01.2009. URL: <http://www.ridnamoda.com.ua/?p=598> (дата звернення 26.05.2014).
5. *Обереги українського народу*. Вип. 8. *Українська вишиванка*. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/556/> (дата звернення 18.05.2022).
6. Гуцало А. Євген Гуцало. Куди біжить дорога. Відеофільм. Київ: Студія VIATEL. Youtube. 12.12.2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7JYPHzfu1zs> (дата звернення 08.04.2024).

7. Скляр В. *Етнічний склад населення України 1959—1989 рр.: етномовні наслідки російщення*. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 392 с.
8. Орел Л. За народними мотивами. *Краса і мода*. 1987. № 87/88. С. 40—41.
9. Про нас. *Рідна мода. Традиційний і сучасний український одяг для молоді та панства*. URL: http://www.ridnamoda.com.ua/?page_id=11 (дата звернення 26.05.2014).
10. Пономар Л. «Евакуйована колекція» в Кіровоградському обласному художньому музеї. *Народна творчість та етнологія*. 2016. № 1. С. 96—99.
11. «Це громадянська позиція», — мешканці Донеччини розповіли про своє розуміння Дня вишиванки. *Вчасно*. 21.05.2020. URL: <https://vchasnoua.com/news/tse-hromadianska-pozytsiia-meshkantsi-donechchynurozrovily-pro-svoie-rozuminnia-dnia-vyshyvanky> (дата звернення 21.05.2020).
12. Вівчарик Н. Від традиційних орнаментів до бойової вишиванки: луганчанка в Черкасах зайнялася вишивкою. *Прочерк. Про це говорять Черкаси*. 27.05.2022. URL: <https://procherk.info/tabloid/99-cherkassy-news/102606-vid-traditsijnih-ornamentiv-do-bojovoyivishivanki-luganchanka-v-cherkasah-zajnyalasja-vishivkoju> (дата звернення 28.05.2022).
13. Цірі. *The Ukrainians*. 07.11.2018. URL: <https://theukrainians.org/shhyri/> (дата звернення 12.11.2018).
14. Неповторність та вишуканість національного вбрання в проєкті «Спадок». *Український центр культурних досліджень*. 12.11.2018. URL: <https://uccs.org.ua/arkhivnovyn/nevernornist-ta-vyshukanist-natsionalnohvbrannia-v-proekti-spadok/> (дата звернення 14.11.2018).
15. Чирія І. У Радомишлі показали першу колекцію етнічного дитячого одягу від майстерні «Адечик-Баденчик». *Житомир-онлайн*. 03.10.2016. URL: https://zhitomir-online.com/top_news/54564-u-radomyshli-pokazaly-pershu-kolekciyu-etnichnogo-dytyachogo-odyagu-vid-maysterni-adechuk-badenchuk.html (дата звернення 07.10.2016).
16. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. *Український центр культурних досліджень*. URL: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/> (дата звернення 22.05.2020).
17. Вишивку «білим по білому» готують до включення до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. *Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації*. 23.10.2020. URL: <https://polinfo.gov.ua/6027-vishivku-bilim-pobilomu-gotuyut-do-vklyuchennya-do-nematerial-nojikul-turnoji-spadshchini-yunesko> (дата звернення 25.10.2020).
18. Гурська М. День вишиванки 2022. Як українські айтівці відзначали цю дату в умовах війни. *DOU*. 20.05.2022. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/vyshyvanka-2022/> (дата звернення 20.05.2022).
19. Чорна С. Вишивки з Донецька у столиці. *Голос України*. 02.07.2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/271714> (дата звернення 05.07.2016).
20. Вишиванка — духовна броня українців. *Бібліотека Коледжу Радіоелектроніки*. 18.05.2022. URL: <https://librarycre.wordpress.com/2022/05/18/vyshyvanka-dukhovna-bronia-ukraintsiv/> (дата звернення 19.05.2022).
21. Мегамарш вишиванок у Відні. *Storinka.at*. 26.05.2014. URL: <https://storinka.at> (дата звернення 26.05.2014 р.).
22. Про нас. *Український бренд дизайнерського Етно одягу Птаха*. URL: <http://ptaha.in.ua/page3013902.html> (дата звернення 21.05.2020).

REFERENCES

- Nykorak, O. (2004). *Ukrainian folk fabric of the 19th—20th centuries. Typology, localization, artistic features. Interior fabrics (based on materials from the western regions of Ukraine) (Part I)*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Oliynyk, M. (2017). *Ukrainian clothing in the system of urban culture of Kyiv (second half of the 19th — beginning of the 21st century)*. Kyiv: M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Syvash, I. (2017). National clothing as a factor of ethnoculture in the context of Ukrainian ethnodesign. *Art History Notes*, 31, 228—236 [in Ukrainian].
- Matyukhina, O. National style in clothing as an expression of national self-awareness. *Native fashion. Traditional and modern Ukrainian clothing for youth and nobility*. 18.01.2009. Retrieved from: <http://www.ridnamoda.com.ua/?p=598> (Last accessed: 26.05.2014) [in Ukrainian].
- Amulets of the Ukrainian nation. Ukrainian embroidery (Issue 8)*. Retrieved from: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/556/> (Last accessed: 18.05.2020) [in Ukrainian].
- Hutsalo, A. Yevhen Hutsalo. Where does the road run? Video film. Kyiv: Studio VIATEL. *Youtube*. 12.12.2018. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=7JYPHzf1zs> (Last accessed: 08.04.2024) [in Ukrainian].
- Sklyar, V. (2008). *Ethnic composition of the population of Ukraine 1959—1989: ethnolinguistic consequences of russification*. Kyiv: «Prosvita» Publishing Center [in Ukrainian].
- Orel, L. (1987). For folk motives. *Beauty and Fashion*, 87/88, 40—41 [in Ukrainian].
- About us. *Native fashion. Traditional and modern Ukrainian clothing for youth and nobility*. Retrieved from: http://www.ridnamoda.com.ua/?page_id=11 (Last accessed: 26.05.2014) [in Ukrainian].
- Ponomar, L. (2016). «Evacuated Collection» in the Kirovohrad Regional Art Museum. *Folk Art and Ethnology*, 1, 96—99 [in Ukrainian].
- «This is a civil position», residents of Donetsk region told about their understanding of the Day of Vyshyvanka. *Vchasno*. 21.05.2020. Retrieved from: <https://vchasnoua.com/news/tse-hromadianska-pozytsiia-meshkantsi-donech->

- chyny-rozpovily-pro-svoie-rozuminnia-dnia-vyshyvanky (Last accessed: 21.05.2020).
- Vivcharyk, N. From traditional ornaments to combat embroidery: a woman from Luhansk in Cherkasy took up embroidery. *Procherk. Pro tse hovoryat Cherkasy*. 27.05.2022. Retrieved from: <https://procherk.info/tabloid/99-cherkassy-news/102606-vid-traditsijnih-ornamentiv-do-bojovoyi-vishivanki-luganchanka-v-cherkasah-zajnyalasja-vishivkoju> (Last accessed: 28.05.2022) [in Ukrainian].
- Shchyri. *The Ukrainians*. 07.11.2018. Retrieved from: <https://theukrainians.org/shchyri/> (Last accessed: 12.11.2018) [in Ukrainian].
- Uniqueness and sophistication of the national dress in the «Spadok» project. *Ukrainian Center for Cultural Studies*. 12.11.2018. Retrieved from: <https://uccs.org.ua/arkhiv-novyn/nepovtornist-ta-vyshukanist-natsionalnoho-vbrannia-v-proekti-spadok/> (Last accessed: 14.11.2018) [in Ukrainian].
- Chyrytsya, I. The first collection of ethnic children's clothing from the «Adechyk-Badenchyk» workshop was shown in Radomyshl. *Zhytomyr-online*. 03.10.2016. Retrieved from: https://zhitomir-online.com/top_news/54564-u-radomyshli-pokazaly-pershu-kolekciyu-etnichnogo-dytyachogodyagu-vid-maysterni-adechyk-badenchyk.html (Last accessed: 07.10.2016) [in Ukrainian].
- National list of elements of intangible cultural heritage of Ukraine. *Ukrainian Center for Cultural Studies*. Retrieved from: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-objektiv/> (Last accessed: 22.05.2020) [in Ukrainian].
- Embroidery «white on white» is being prepared for inclusion in the intangible cultural heritage of UNESCO. *Department of information activities and communications with the public of the Poltava regional state administration*. 23.10.2020. Retrieved from: <https://polinfo.gov.ua/6027-vishivkubilim-po-bilomu-gotyuyut-do-vklyuchennya-do-nematerial-noji-kul-turnoji-spadshchini-yunesko> (Last accessed: 25.10.2022) [in Ukrainian].
- Hurska, M. Vyshyvanka Day 2022. How Ukrainian IT specialists celebrated this date in the conditions of war. *DOU*. 20.05.2022. Retrieved from: <https://dou.ua/lenta/articles/vyshyvanka-2022/> (Last accessed: 20.05.2022) [in Ukrainian].
- Chorna, S. Embroidery from Donetsk in the capital. *Holos Ukrayiny*. 02.07.2016. Retrieved from: <http://www.golos.com.ua/article/271714> (Last accessed: 05.07.2016) [in Ukrainian].
- Vyshyvanka is the spiritual armor of Ukrainians. *Biblioteka Koledzhu Radioelektroniky*. 18.05.2022. Retrieved from: <https://librarycre.wordpress.com/2022/05/18/vyshyvanka-dukhovna-bronia-ukraintsiv/> (Last accessed: 19.05.2022) [in Ukrainian].
- Megamarch of embroidered shirts in Vienna. *Storinka.at*. 26.05.2014. Retrieved from: <https://storinka.at> (Last accessed: 26.05.2014) [in Ukrainian].
- About us. *Ukrainian brand of designer ethnic clothing Ptaha*. Retrieved from: <http://ptaha.in.ua/page3013902.html> (Last accessed: 21.05.2020) [in Ukrainian].